

Крижна В. В. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Злочинність неповнолітніх є невід’ємною складовою загальної злочинності. Зростання рівня злочинності неповнолітніх неодмінно призводить до зростання рівня рецидивної злочинності. Саме щодо неповнолітніх заходи профілактики виявляються найефективнішими. Перебуваючи на стадії формування особистості, неповнолітні правопорушники краще, ніж дорослі, піддаються впливу заходів виховного характеру, що надає можливість усунути дефекти їх соціалізації. Отже, розв’язання проблеми запобігання злочинності неповнолітніх слід забезпечити на найвищому – державному рівні, а громадянське суспільство в цьому процесі має обрати якнайактивнішу позицію. Водночас зусилля держави та суспільства в напрямі попередження злочинності неповнолітніх можуть бути результативними лише за умови, якщо така діяльність матиме належне теоретичне підґрунтя, невід’ємною складовою якого є кримінологічна характеристика, що враховує особливості цього виду злочинності.

У юридичній літературі поняття злочинності неповнолітніх, зазвичай, розглядають у контексті проблеми віку суб’єкта злочину. Згідно із загальноприйнятим визначенням, злочинність неповнолітніх – це негативне явище, що виявляється в сукупності злочинів, учинених особами віком від 14 до 18 років. Вік є тією біологічною ознакою, що визначає соціально-психологічні особливості етіології злочинності неповнолітніх і специфіку засобів запобігання їм. Водночас вікова ознака має ще й юридичне значення. На думку Є. Д. Лук’яничкова та Д. М. Письменного, доцільно аналізувати злочини неповнолітніх з огляду на вікові особливості

контингенту неповнолітніх злочинів, а саме: 1) злочини, учинені неповнолітніми, які досягли 14 років (нижньої межі кримінальної відповідальності); 2) злочини, учинені неповнолітніми віком від 14 до 16 років, для яких передбачено кримінальну відповідальність лише за злочини, що становлять підвищену суспільну небезпеку; 3) злочини, учинені неповнолітніми віком від 16 до 18 років, які підлягають кримінальній відповідальності в загальному порядку [1, с. 43].

Злочинності неповнолітніх, порівняно зі злочинністю дорослих, притаманна підвищена латентність. У низці випадків діяння, які вчинили особи, що не досягли віку 18 років, сприймають як дитячі пустощі, про які, зазвичай, не прийнято повідомляти у правоохоронні органи. За експертними оцінками, рівень злочинності неповнолітніх у три–чотири рази перевищує офіційно зареєстрований [2, с. 275]. Про латентність цієї категорії злочинів опосередковано свідчить і те, що з-поміж правопорушень, учинених неповнолітніми, майже половину щорічно становлять тяжкі й особливо тяжкі злочини [3, с. 203].

Крім цього, злочинність неповнолітніх має переважно загальнокримінальну спрямованість. Структура цього виду злочинності також має певні особливості, порівняно зі структурою загальної злочинності. Так, у кримінологічних джерелах зазначено, що структура злочинності неповнолітніх набуває усіченого вигляду з огляду на істотну перевагу таких видів злочинів, як крадіжки, хуліганства (становлять понад дві третини злочинів), грабежі та незаконне заволодіння транспортними засобами. Зокрема, крадіжки залишаються найпоширенішим видом у структурі злочинності неповнолітніх [3, с. 173–176]. Частка злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 305–324 КК України) становить щорічно 5–6 % усіх злочинів, учинених неповнолітніми [3, с. 206].

Одна з особливостей кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх полягає в порівняно більшій частці злочинів, учинених у стані сп'яніння. До найнебезпечніших тенденцій щодо злочинів неповнолітніх, які вчиняють у стані сп'яніння, належать такі:

– збільшення кількості злочинів, учинених з особливою жорстокістю, зухвалістю та цинізмом;

– високий рівень рецидиву, що пов'язано з наркотичною залежністю, небажанням стати на шлях виправлення та прагненням швидко здобути «легкі гроші»;

– підвищення коефіцієнта злочинної активності у віковій підгрупі 16–18 років;

– збільшення кількості неповнолітніх, яких утягнули дорослі у злочинну діяльність;

– «фемінізація» злочинів неповнолітніх, що вчиняють у стані сп'яніння [4, с. 12–13].

На протигагу злочинності дорослих, злочинність неповнолітніх вирізняється груповим характером. Майже половину злочинів неповнолітні вчиняють у складі групи, а щодо окремих видів злочинів цей показник може бути ще вищим. До 75–80 % крадіжок, грабежів, хуліганства, вимагань і зґвалтувань учиняють у складі групи.

Характеризуючи злочини неповнолітніх за місцем їх учинення, у кримінологічних джерелах впродовж тривалого часу зазначали, що до 80 % злочинів неповнолітні вчиняють поблизу свого місця мешкання, навчання чи праці. Проте останніми роками мобільність неповнолітніх значно підвищилася, а тому поширеними стали випадки вчинення ними злочинів у місцях проведення дозвілля (розважальні заклади), які розташовані далеко від місця мешкання (кожний третій–четвертий злочин) [5, с. 170].

Продовжує домінувати насильницька та корисливо-насильницька мотивація. Зокрема, насильницькі злочини можуть вчиняти із застосуванням зброї, переважно холодної, знарядь катування, залякування, а також технічних засобів. Фізичне та психологічне знущання неповнолітні знімають на мобільний телефон для подальшого психологічного тиску на жертву та поширення принизливих сцен насильства через мережу Інтернет.

Загалом до особливостей кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх, передусім, належать підвищена латентність, більша питома вага злочинів, учинених групою осіб, у стані сп'яніння, залежність рівня злочинності від сезонних коливань, типовість та усіченість структури цього виду злочинності тощо. Наведені ознаки зумовлені, передусім, віковими особливостями та соціальною несформованістю особистості, яка учиняє відповідні злочини. Дослідження

специфіки кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх сприяє розробленню диференційованих заходів запобігання правопорушенням серед цієї категорії осіб.

Список використаних джерел

1. Лукьянчиков Е. Д. Разрешение органами внутренних дел заявлений и сообщений о преступлениях несовершеннолетних : учеб. пособие / Е. Д. Лукьянчиков, Д. П. Письменный. – Киев : НИиРИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1987. – 67 с.
2. Криминология : учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. – М. : Юристъ, 1995. – 512 с.
3. Якімова С. В. Криминологія: Загальна та Особлива частини : підручник / С. В. Якімова, Н. Є. Маковецька, О. М. Омельчук. – Хмельницький : Хмельниц. ун-т упр. та права, 2014. – 442 с.
4. Стеблинська О. С. Запобігання злочинам, які вчиняються неповнолітніми в стані сп'яніння : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. С. Стеблинська. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – 18 с.
5. Александров Ю. В. Криминологія : курс лекцій / Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков. – Київ : МАУП, 2002. – 325 с.